

KANNUKSENPYÖRÄ

Hämäläinen ryijy

museo
SKOGSTER

Ryijy saapuu Suomeen

Ryijyn historia on yhtä pitkä kuin karjanhoidon historia. Nykyisen Iranin alueella persialaiset valmistivat pitkänukkaisia villakudonnaisia ja tämä tekniikka siirtyi mattojen valmistukseen.

Pohjoisessa tiedetään viikinkien käyttäneen ryijyteknikalla kudottuja villaisia viittoja ja Tanskan pronssikauden haudoista on löydetty nukitettuja vaippoja, jotka on kudottu ryijyteknikalla.

Suomeen ryijyteknikka levisi Ruotsista, kuten niin moni muukin ilmiö. Tähän viittaa jo ryijyn nimi. Muinaisskandinaavisessa kielessä sana "ry" tarkoittaa takkuista tai pörröistä.

Ensimmäiset varmat maininnat ryijyistä ovat asiakirjoissa 1400-luvun puolesta välistä. Vuonna 1450 Naantalin luostarin talokaupoissa mainitaan mukaan tuleva ryijy.

Ryijyperinteen vanhimmat alueet Suomessa olivat Varsinais-Suomi, Porvoon ympäristö, Kokemäenjokilaakso, Saarijärven seutu ja Hämeessä Hauhon ja Vanajaveden ympäristö.

1400–1500 -luvulla ryijyt täyttävät linnojen fatabuureja

Hämeeseen ryijy saapui pitkin Turun tietä, hämäläisten härkätietä. Hämeen linnan päällikön Olavi Niilonpoika Tavastin perinnönjaossa vuodelta 1460 mainitaan hänen poikansa osuudeksi vuodevaatteiden joukossa yksi ryijy.

Ryijyt mainitaan koko Ruotsin valtakunnan alueella linnojen ja kartanoiden omaisuuslueteloissa. Usein kyseessä ovat pitoryijyt; arkiset, yksiväriset tai vain vähän koristellut sotilaiden ja palvelusväen peitot.

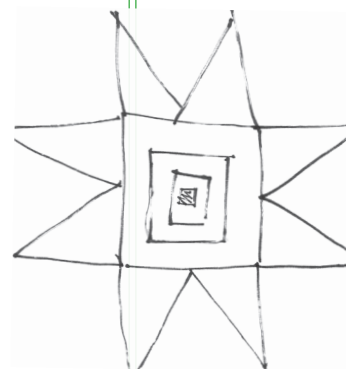
Ryijy oli lämmin peittona eikä se mennyt pilalle kastuessaan kuten turkikset. Se voitiin kutoa kaikesta villalangasta mitä oli saatavilla ja siihen pystyi upottamaan langanpätkien ja

purkulangan lisäksi myös tähteeksi jääneitä kankaan tilkkuja. Korkeintaan pääpuoli saatettiin koristella jollakin raidalla tai pilkkurivillä. Tällaisena vuodevaatteena ryijy säilyi myöhemmin rannikon kalastajien matkapeittona. Väilyn kanssa yhteen ommeltuna siitä sai jopa kahden miehen makuupussin kuukausien mitaisilla kalastusmatkoille.

1400- ja 1500-luvulla ryijyt olivat linnojen, kuninkaankartanoitten ja porvariskotien pitkä- ja paksunukkaisia peittoja. Nukkapuoli oli piilossa alaspäin, joten koristelu oli raitoina ryijyn siileällä puolella. Lounais-Hämeessä nämä tunnettiin vippeläisryijyinä. Ryijyyn saatettiin kutoa nukka molemmin puolin, jolloin se oli entistä paksumpi ja lämpimämpi. Toisen puolen nukkapinta pysyi myöhemminkin vähemmän koristeltuna vanhempien ryijyjen tavoin.

Ryijyjen määrä Hämeen linnan inventointilistoissa

Vuosi	Ryijyjen määrä
1549	53
1552	36
1558	43
1561	38
1564	58
1571	38
1575	46
1580	40
1586	15
1592	20

Turun linnassa oli vertailun vuoksi vuonna 1580 186 ryijyä. Kehitys näytti olleen sellainen, että ryijyjen määrä linnoissa oli suurimmillaan 1500-luvun puolessa välissä, jonka jälkeen ne vähenivät kohti 1600-lukua. Ryijyjen koko vaihteli sen mukaan kuinka monelle nukkujaalle se oli tarkoitettu. Suurimmat olivat lähes kolme metriä leveitä. 1700-luvulle tultaessa ryijyt laskettiin yleensä kahdelle hengelle peitoksi.

1500-luvulta on kirjallisia lähteitä pappiloiden ryijyistä. Ryijyjen määräksi on usein merkitty sama kuin sänkyjen määräksi ja ne 3

1600-luvulla ryijy puhkeaa kukkaan

on kuvailtu usein vanhoiksi tai kuluneiksi. Säätyläisten ryijyt saivat kuvionsa myöhäisbarokin aikana, 1600-luvun lopulla. Nukka lyheni ja tiheni. Ryijy alkoi muistuttaa vanhaa alkumuotoaan itämaista mattoa. Linnat ja kuninkaankartanot kulkivat etujoukoissa lamastalouden kehittämisessä ja suomalaista villaa arvostettiin mikä näkyi myös kudonnaisissa. Ryijyjä voitiin käyttää maksuvälineenä ja niillä pystyi maksamaan jopa veronsa. Suomesta vietiin Ruotsin hoviin valtava määrä ryijyjä historian aikana ja jo Kustaa Vaasalla niitä oli ollut henkilökohtaisessa käytössään kymmeniä. Suomalaisia ryijyjä arvostettiin erityisesti sen taitavan koristelun vuoksi.

Säätyläistön ryijyihin kuviot siirtyivät merkkausliinoista ja mallikirjoista. Barokkipiirteitä ryijyssä on aina 1700-luvun lopulle asti. Tuntomerkkejä ovat voimakas punavihreä väriasteikko ja tummahko pohja, tulppaanit ja neilikat, akantuslehdet ja palmetit sekä joskus eläinaiheet tai raamatulliset symbolit.

Barokki toi suuret, erilliset kuviot, rokokoo kirjasti ryijyn värejä ja toi tapettimaisia kuviopiin-toja. Lopulta kustavilaisuus täytti ryijyn ajalle ominaisilla raidoilla, viivoilla ja polviraidoilla.

1700-luvulla ryijyt syntyvät tupien kangaspuissa

Ryijyt, kuten muutkin uudet tekstiilit, huonekalut ja muodit, levisivät talonpoikaistaloihin papiloiden ja muiden säätyläiskotien kautta. Esimerkiksi 1700-luvun loppupuolella Tammelan pitäjän alueen pesäluetteloista löytyy ryijyjä yhteensä 122. Näistä viisi oli ollut käytössä papiloissa loput talonpoijilla.

Toinen ryijyn leviämisen reitti olivat kiertävät kankurit ja kutojattaret, jotka kulkivat maaseudun taloissa ja kutoivat, usein talon omista villoista, ryijyjä. Koristeellinen ryijy oli ylellisyysesine, jota käytettiin sängyn päällä, rekipeitteenä tai seinäkoristeena juhlissa. Myöhemmin ryijy nousi lopulta sängystä pysyvästi seinälle. Ylelliset täkit ja viltit valloittivat vauraimpien sänkyjä 1700-luvun lopulla. Talonpoikaissäestö otti ryijyn

omaksi juhlapeitteekseen.

Tämän mahdollisti kudontatekniikoiden ja kangaspuiden kehittyminen. Ryijyt voitiin valmistaa itse. Tupien valaistus parani, sisustus monipuolistui ja maailma avautui monella tavalla. Väriloisto syttyi ryijyihin, kun kaupunkien värjärien käyttöön tuli uusia, hienoja, ulkomaisia värejä. 1750-luvulta saakka lankoja pystyi värjäämään esimerkiksi kokenillillä ja indigolla.

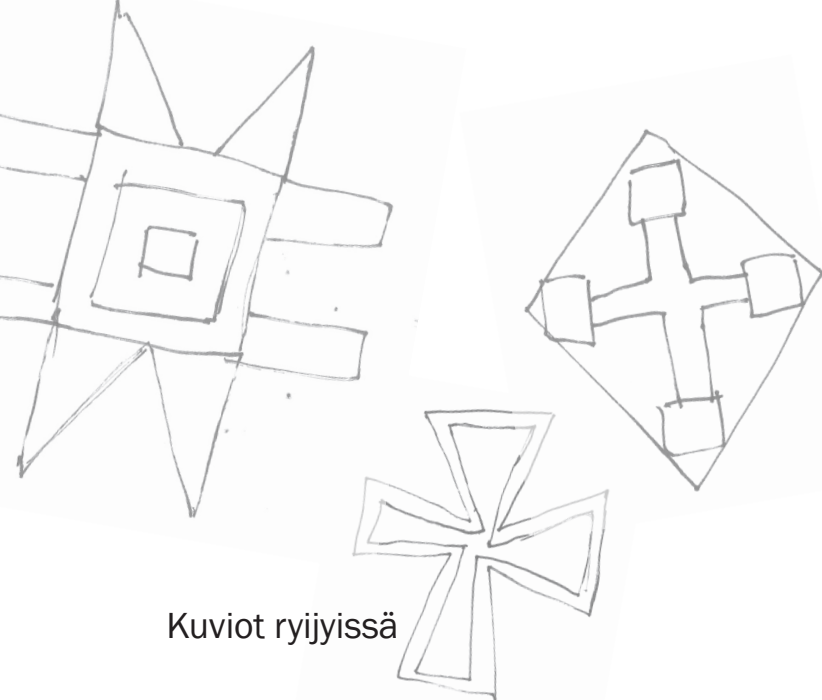
1800-luvulla ryijystä tulee morsiamen aarre

1800-luvun kansanomaisessa kulttuurissa tekstiileillä oli suuri merkitys sosiaalisessa elämässä. Ne nähtiin useimmiten naisten omaisuutena ja naisen suuri kunnia oli osata valmistaa taidokkaita tekstiilejä. Ryijy oli materiaalin ja työmääränsä vuoksi suuri sijoitus, johon kykenivät vain varakkaimmat talot. Ei ihme, että ryijyn paikka juhlissa oli seinällä kaikkien nähtävillä. Ryijyjä kutoivat usein talon nuoremmat ja vanhat naiset, mutta näitä tekstiilejä voitiin myös ostaa taitavilta tekijöiltä ja tilata kiertäviltä ammattilaisilta.

Kiinnostus ryijyn hankkimiseen loppui talonpoikaistalossa 1800-luvun puolen välin jälkeen ja ryijytkin siirtyivät vintteille, aittojen seinille ja hevosloimiksi. Vasta kansallisromantiikan ihanne 1900-luvun alussa nosti kansanomaiset tekstiilit professorien työpöydille ja suuren, innostuneen yleisön nähtäville taidegallerioihin.

Kuva: Museoviraston kokoelmat

Kuviot ryijyissä

Ensimmäisenä kuviona linnojen ryijyissä voitiin käyttää raitojen ja pilkkujen lisäksi kruunuja ja vaakunoita sekä yksinkertaisia ristejä.

Vanhimmat koristelu kansanomaisissa ryijyissä olivat samoin pilkut ja raidat. Monimutkaisempi kokonaisuus tuli verkonsilmiä muistuttavasta vinoruudukosta.

Erillisinä kuvioina vanhimpia ovat risti, ruutu ja tähti sekä niiden lukemattomat eri variaatiot. Ilman paperia kuvioiden suunnittelu onnistui taittamalla ja leikkaamalla suurista puun lehdistä symmetrisiä kuvioita.

Kuvioista löytyy kirkollisessa käytössä olleita symboleja kuten risti ja tiimalasi sekä kansanomaisia suojelevia merkkejä kuten viisikanta. Neliöiden, kolmioiden ja vinoruutujen voi katsoa olevan yleisinhimillisiä.

Koristeellisten talonpoikasryijyjen kulta-kausi oli 1700-luvun lopusta 1800-luvun puoleen väliin. Silloin jokainen isomman talon tytär haaveili omasta vihkirijyistä, joko itse kudotusta tai peräti ammattikutojan

tekemästä. Koristekuviot levisivät kansan keskuuteen maaseudun säätyläisväestön välityksellä, Länsi-Suomesta kohti sisämaata.

Kansantaiteen luonteeseen kuului, etteivät vanhat tyylit kadonneet uusien tieltä, vaan olivat yhä käytössä.

Koristelun lisääntyessä 1800-lukua kohden ryijyjen nukka lyheni kuvioinnin helpottamiseksi. Vanhimmissa ryijyissä hallitsevat värit olivat olleet valkoista, ruskeaa, harmaan sävyjä ja mustaa. Siis lampaiden luontaiset värit. Ensimmäisinä väreinä esiintyvät keltainen ja punainen, joita pystyi saamaan kotimaisilla väriaineilla.

Hämeen linnassa suosittiin aluksi mustia ryijyjä. Täältä on myös tietoja erikseen kudotuista ja kiinni ommelluista värikkäistä reunuksista. Muuten mustaan ryijyyn oli ommeltu valkoisen, punainen tai keltainen reunus.

Ryijyihin päätyi kuvioita hienoista kankaista ja kirjavista tapeteista ja lopulta jopa ristipistomallikirjoista. Valmiita malleja pyrittiin kopioimaan joskus muistin pohjalta ja ryijyihin kudottiin myös vanhoja, ikaikaisia kuvioita, jotka muuttuivat ja kehittyivät kutojalta toiselle.

Kudontatekniikka suosi suoraa, geometrisia kuvioita ja asettelu noudatti kansanomaisen taitteen ihailemaa symmetrisyyttä. Ryijyissä oli jo varhain reunukset ja keskusta. Sama mallihan löytyi jo itämaisista matoista.

Vaan taivaalla ovat symbolit.

On ensiksi elämänpuu:
joka siitä maistaa, hän elämästä
ja onnesta huumautuu.

Ja taivaalla on tuntilaseja
jonossa, riveittäin
ajan hiekka tippuu lasista.
käy nöyränä, kumarapäin
luo hautasi mustan, se määräsi on,
se jokaisen määrä on.
Ja Jumalan silmä on taivaalla:
elämä on loputon.

Ote P. Mustapään runosta
Suomalainen ryijy

Kansanomaiseen ryijyyn kuului olennaisena nimikirjaimet ja vuosiluvut, jotka on usein asetettu keskelle kunniapaidalle. Varsinkin vihkirijyissä ne olivat tärkeitä. Neljä kirjainta tulkitaan usein sulhasen ja morsiamen nimikirjaimiksi, mutta vanhimmissa ryijyissä saattoi ensimmäinen olla morsiamen nimi, toinen hänen isänsä nimi, neljäs oli T tai D eli tytär ja kolmas on kotalon nimi.

Kannuksenpyörä mesopotamialaisessa kivikaiverruksessa Louvressa

Vihkiryijyn kuuluivat usein avioliittoa kuvaavat kruunut, sydämet ja elämänpuut. Vihkiryijy on vieläkin ainoa tunnettu kansanomaisen tekstiili kirkkotekstiilien rinnalla. Alun perin myös papisto itse käytti ryijyä lämmikkeenä jalkojen alla kylmissä kirkoissa.

Suomalaiset ottivat vihkiryijyn osaksi häitään 1700-luvulla. Kirkossa pari seisoj ryijyn päällä vihkitöimituksen ajan ja illalla se levitettiin suojaavana peittona morsiusparin häävuoteeseen.

Kannuksenpyörä tai toiselta nimeltään pykäläristi on vanha suojaava kuvio. Symbolina se tunnetaan jo Mesopotamian ja Egyptin vanhoista kulttuureista. Se on edustanut Ishtar-jumalatarta tai Venusta. Merkkiä ovat käyttäneet myöhemmin niin vapaamuurarit kuin ruusuristiläisetkin. Kannuksenpyörä on ollut aina suojeleva ja hyvä symboli.

Kahdeksansakarainen tähti voidaan piirtää kokonaan nostamatta piirintä. Tämä on tavallinen ominaisuus suojelevissa merkeissä. Ne ovat ikään kuin suljettuja.

Suomalaisugrilaisessa kansantaiteessa ja tekstiileissä kannuksenpyörä toistuu erilaisina versioina varsinkin tekstiileissä. Näille kansoille kuvio on todennäköisesti kulkeutu-

nut Balttian kautta. Siellä kuvio on edustanut tähteä tai aurinkoa. Tähtikuvio on myös kristillinen kuvio.

Siiviläpesonen on kaksoisristi. Se on kuin avattu hannunvaakuna. Joskus se seisoo kärjellään. Siiviläpesonen lähenee tähtikuviota eikä rajaa siihen ole helppo vetää.

Merkkausliinujen eksoottiset linnut kuten metsästyshaukat muuttuivat kansanomaisissa kuvioissa kanoiksi ja kukoiksi. Linnut ovat olleet aina suomalaisille rakkaita koristekuvioita, ja Hämeessäkin taidokkaasti vuoltu lintu oli tärkeä joulukoriste. Kanat ja kukot olivat myös sopuisan rakkauden kotoisia symboleja.

Sydän on symbolina yhtä vanha kuin ihmisen käden jälki. Varhaisimpina aikoina sydän, tai hertta, esiintyi myös alassuin. Sydämeen on liitetty rakkaus ja tunteet, joten se on tietenkin ollut vihkiryijyssä suosittu kuvio. Toinen vihkiryijyn kuvio on kunniaa ja miksei siveyttäkin kuvaava kruunu, morsiamen vanha koriste. Kruunun esikuvina olivat vaakunoiden, merkkkausliinujen ja kirkkotaiteen kruunut. Kruunun rinnakkaiskuvio on seppele, joka on myös viat tomuuden ja kunnian symboli.

Elämänpuussa yhdistyvät paratiisin hyvän ja pahan tiedon puu, kukka-aiheet ja morsiussalako. Suomalaiset olivat ottaneet lintujen lisäksi myös puut mytologiaansa; suuri tammi oli koko maailmankaikkeuden tuki ja keskus. Elämänpuun muoto ja vanha barokkiaiheinen tulpapaanivaasi yhdistyvät ryijyn kuvioissa. Malja edustaa vihittyjen vastuuta yhteisestä elämästä ja kuvastaa myös hedelmällisyyttä. Kukot esiintyvät joko maljassa tai irtonaisina, pieninä ja suurina. 1600-luvun Euroopassa tulppaanit nousivat arvoon arvaamattomaan ja syntyi suorastaan tulppaanimania. Tulppaani jäi kukkimaan ryijyihin 1800-luvun loppuun asti kevään ja elämän ilon symbolina.

Ihmishahmot esitetään usein kädet lanteilla kuin tanssiessa. Neidot pönkkähameissaan ovat usein parittain, joskus kukkaset käsissä.

Ryijyt Hämeenlinnan kaupunginmuseossa

Ensimmäinen ryijynäyttely pidettiin vuonna 1910 Ritarihuoneella Helsingissä. Seuraavaksi ryijyjä oli esillä muun muassa Galleria Hörhammarilla vuonna 1918.

Suomalais-ugrilaisen kansatieteen ensimmäinen professori Uuno Taavi Sirelius (1872–1929) julkaisi kirjan Suomen ryijyt vuonna 1924. Se oli merkkiteos, jonka sai suorastaan hurmioituneen vastaanoton. Teosta hehkutettiin vuolaasti lehdissä.

Suomalaiset kansalliromantiikan vaalijat alkoivat kerätä omia ryijykokoelmia Sireliuksen kirjan innoittamana. Ryijyt ilmestyivät suomalaiseseen maalaustaiteeseen ja ryijymalleja kopioitiin talteen. Lehtien sivuilla puhuttiin kansallisesta aarteesta ja suorastaan kansallisryijyistä.

Kansallismuseo oli aloittanut tekstiilikokoelman kartuttamisen jo 1800-luvun lopussa, mutta ryijyinnostuksen noustessa museo sai useita lahjoituksia yksityisiltä keräilijöiltä.

Ennen ryijyjä oli kansantaidetta esitelty karelianismin innoittamana. Nyt huomattiin, että myös lännestä ja sisämaasta löytyi kansantaidetta, joka oli kiinnostavaa.

Seuraava ryijyjen kultakausi oli 1930-luku. Kansallishenkisyys oli nousussa ja kotimaisen käsiteollisuuden arvostus lisääntyi. Vielä pitkään vanhat, kansanomaiset ryijyt esiteltiin uusien, modernismin hengessä suunniteltujen ryijyjen kanssa. Juuri tähän ajankohtaan ajoittuvat myös Hämeenlinnan kaupunginmuseon ryijyhankinnat.

Hämeenlinnassa oli lukuisia kotiteollisuusnäyttelyitä 1900-luvun alussa, joissa oli esillä myös ryijyjä hämäläisistä talopoikaikodeista. Museonhoitaja, kansanedustaja ja lyseon lehtori Felix Seppälä (1875–1972) hankki ryijyjä aktiivisesti koko työuransa ajan (1930–1955)

Ranhat ryijymme kohottavat meidät klassillisen tekstiilimaaan, Persian rinnalle. Ryijy on se ala, jolla olemme suorittaneet suurimman taiteellisen sankaritekomme — urotyön niin aimon, että se ikiajoiksi takaa Suomelle paikan suurten taidekansain joukossa.

GUSTAF STRENGELL.

Museo sai valtiolta apurahoja esinehankintoihin, joten ryijyjä myös ostettiin kokoelmiin. Aluksi hankitut ryijyt olivat kaikki esillä museovieraiden nähtävissä.

Kaupunginmuseon kokoelmissa on 44 ryijyä, joista kansanomaisia ryijyjä on 37 kappaletta. Suurin osa, eli yhdeksäntoista ryijyä, hankittiin juuri 1930-luvulla.

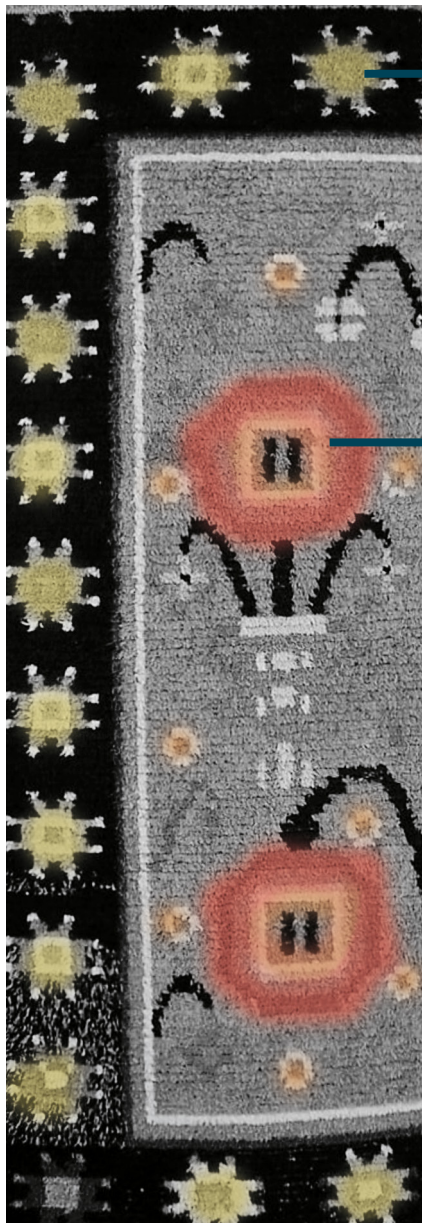
Ryijyt olivat esineinä kuitenkin tilaa vieviä ja niiden hoito oli työlästä. 1940-luvulla museoiden kiinnostus siirtyi muihin esinelajeihin ja ryijyjen kerääminen väheni.

Ryijyjen rakenteesta

Ryijy on kudonnainen, joka muodostuu loimista, kuteista ja nukista. Ryijy voidaan valmistaa joko kutomalla se vaakasuorasti kangaspuissa tai ompelemalla valmiille pohjakankaalle. Pohjakankaan sidos on yleensä palttina tai toimikas. Jos sidoksena on käytetty ruusukassidos, ryijyä kutsutaan vippeläisryijyksi.

Ryijyn nukat ovat yleensä melko paksua villalankaa. Nukkalanka solmitaan rivi kerrallaan ryijysolmuksi. Yhdessä nukassa on tavallisesti kahdesta neljään lankaa, mutta nukan pituus ja nukkarivien tiheys vaihtelevat. Ryijyissä yleisimmin käytetty nukkasolmu on sama kuin itämaisissa matoissa, ns. gordion- eli smyrnasolmu, jota Suomessa kutsutaan yksinkertaisesti ryijysolmuksi.

Nukkalangat on saatu tasamittaisiksi käyttämällä apuvälineenä keppeä, nukkarvarpaa, jonka ympärysmitta vastaa nukan pituutta. Nukkalanka voidaan kiertää rivi riviltä valmisteilla olevaan pohjakankaaseen ja sen jälkeen yhdellä kertaa leikata nukan päät auki. Toinen tapa on mitata ja leikata nukkalangat ennen kuin ne solmitaan yksitellen pohjakankaaseen.

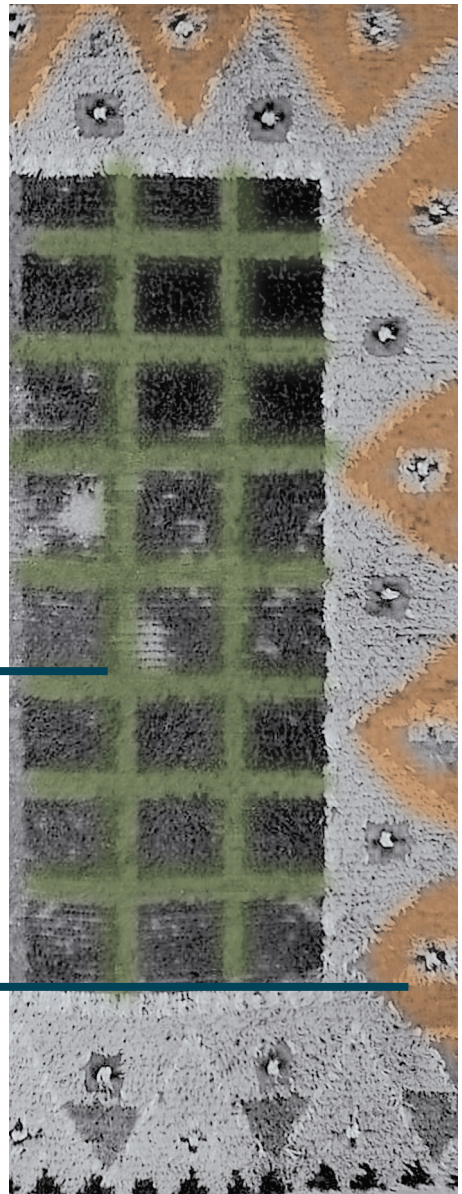

Siiviläpesonen

Tulppaani

Ruudukko

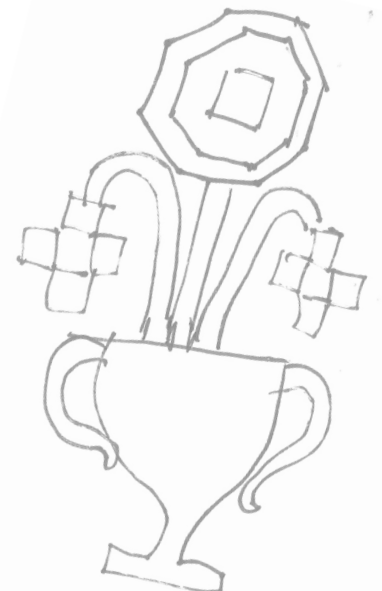
Polviraita

Kannuksenpyörä

Tulppaani maljakossa

Tiimalasi

Väriaineita

1. Reseda on kaksivuotinen ruoho, josta saadaan kirkkaankeltaista väriainetta luteoliinia. Kasvista saadaan purettamisen ja kalkin lisäämisen jälkeen intensiivisen keltainen, kirkas väri. Väriresedasta saadaan myös ruskean ja kullan sävyjä.

Kasvi on lähtöisin Välimereltä, mistä se on levinnyt muualle Eurooppaan, Länsi-Aasiaan ja Amerikkaan ihmisen mukana. Kasvin viljelystä on löydetty merkkejä Sveitsistä noin 10 000 vuoden takaa ja neoliittisista asumuksista 5500 vuoden takaa. 1700–1800-luvuilla reseda viljeltiin Euroopassa laajasti kunnes synteettisten värien käyttö syrjäytti sen. Suomesa kasvia tavataan vain satunnaisesti.

2. Krappijuuri eli värimatara on voimakasta punaista väriä antava juuri, jota viljellään Keski-Euroopassa ja Lähi-Idässä. Kasvin juuresta saa erisävyjä punaista ja punaoranssia. Kasvi on viljeltävä ja väri kestävä, mikä selittää sen suosiota.

Krappijuuri on yksi vanhimpia tunnettuja väriaineita, ja sitä tiedetään käytetyn jo antiikin Kreikassa ja Roomassa. Juurta alettiin viljellä laajamittaisesti Euroopassa 1300-luvulla. Kangasvärin lisäksi juuresta saa krappilakkaa, jota käytettiin maalaustaiteessa.

3. Indigo on sininen kasviperäinen värjäysaine, jonka tärkein ainesosa on indigotiini. Sitä löytyy kymmenistä kasveista, mutta kaikista näistä sitä ei saada niin paljon, että sitä voisi hyödyntää. Väriainetta valmistetaan muun muassa Indigofera-kasveista ja värimorsingosta. Synteettistä indigotiinia on valmistettu laboratorioissa ensimmäisen kerran 1880-luvulla.

Indigo on niin sanottu kyyppiväri, eli väriaine, joka on saanut nimensä käyttötavan mukaan. Kyyppivärjäyksellä tarkoitetaan prosessia, jossa värjäys tapahtuu ämpäriässä tai vadissa, eli kuupassa. Värjäysaineena indigo on lämpimän sävyinen, kun taas optisena värinä indigolla viitataan violetinsävyiseen siniseen. Luonnonindigo on yksi vanhimmista tunnetuista

sinisistä väriaineista, ja lähes ainoa luonnollinen sellainen. Väriaine tunnettiin monissa kulttuureissa jo 3500 eaa ja Euroopassa sitä on valmistettu värimorsingosta jo neoliittisella ajalla. Värimorsingon käytön syrjäytti tuonti-indigon kauppa 1700–1800-luvuilla. Vuonna 1883 Adolf von Bayer selvitti synteettisen indigon kemiallisen kaavan mullistaen värjäysteollisuuden.

4. Kokenilli on ainoa luonnonväri, joka ei ole kasviperäinen. Punaista kokenillia tuotetaan etupäässä Etelä- ja Keski-Amerikassa kaktuksen lehdistä kerätyistä ja kuivatuista kirvoista (*Coccus cacti*). Väriaine on karmiinihappoa, jota kuivassa kirvassa on keskimäärin 17–24% sen painosta. Kiloon kokenillipunaista tarvitaan 150 000 kuivattua kirvaa. Saatava väri vaihtelee kirkkaanpunaisesta burgundinpunaiseen, pehmeään lilaan ja vaaleanpunaiseen.

Kokenillia on käytetty väriaineena Keski-Amerikassa jo tuhansia vuosia. Sitä on löydetty inkojen muinaisista vaatteista, ja asteekit maksoivat sillä jopa verojaan. Väri saapui Eurooppaan ensimmäisen kerran 1523, jossa sitä käytettiin aluksi eurooppalaisen kermeksen kanssa rinnakkain ja sen alkuperä oli pitkään tarkoin varjeltu salaisuus.

5. Väriomenat ovat tammen äkämiä, jotka pyöreän muotonsa vuoksi muistuttavat omenoita. Ne eivät kuitenkaan ole hedelmiä, vaan kasvannaisia, jotka syntyvät esimerkiksi toukkien tai muiden hyönteisten tunkeutumisesta puuainekseen. Helposti kerättävät väriomenat sisältävät runsaasti gallushappoa ja parkkihappoa, mikä tekee niistä suosittua tanniinin lähteen. Tanniinilla pystyy tuottamaan kestävyyttä ja pohjaa tummille sävyille.

Väriomenoita on käytetty jo pitkään, ja vaikka niitä löydetään myös eurooppalaisista tammista, ovat ne enimmäkseen kuitenkin olleet tuontitavaraa Syyrian alueelta, Alepposta sekä Turkista. Pohjoismaissa väriomenoiden sijaan on käytetty myös muun muassa sianpuolukan lehtiä ja puiden kuoria.

1785

Uskomattoman hyvin säilynyt kaksoistulppaaniryijy on hankittu pari vuotta kaupunginmuseon avaamisen jälkeen vuonna 1914. Se on ollut museonhoitaja, lehtori Theodor Böökin (1858–1943) ensimmäisiä hankintoja uuteen museoon. Ryijy on ostettu Rengosta, Ahoistenkyllän Klemolasta.

Värit ovat kirkkaat ja hämäläiseen tapaan kehys täyttyy tähdistä tai siiviläpesosista, tosin polviraita jää kapeaksi. Nimikirjaimina ovat HMT. Ryijy oli mukana näyttelyssä Hämeenlinnan ystävyyskaupungissa, Weimarissa, vuonna 1965.

1796

Ryijy on ostettu Tilda Kuusolalta vuonna 1916. Sen on kutonut torpparin vaimo Eevaliisa (Eva Liisa) Mäkitaipale Lammilta.

Ryijy on kudottu kahdessa osassa ja sen koristuksena on pönkkähmeisiä neitoja, ristejä ja vinoneliöitä. Ryijyn alaosan kehyskuvio puuttuu.

1799

Hämeenlinnan ympäristön ryijyille on tyypillistä voimakas polviraita reunoissa ja karpässienimäiset pilkut. Tässä ryijyssä on voimakas kehys keskellä ja sitä ympäröivät siiviläpesoset. Keskustan kuviot ovat monitulkintaiset. Kaarevat viivat ovat kuin suoraan merkkkausliinojen kasvien varret. Ylhäällä olevat hahmot muistuttavat ihmistä, mutta ilman päätä? Keskustan vinoneliö on kerroksellinen ja sen molemmin puolin on kuviot, jotka voisi tulkita avaimiksi. Nimikirjaimia on pitkä rivi ylhäällä, mutta ne ovat vaikeasti luettavissa.

Ryjyn on hankkinut itselleen 1800-luvun alussa Hattulassa syntynyt Johan Fredrik Hammar (1859–1933). Hän oli seppä viidennessä polvessa. 1800-luvun alussa Johan oli matkalla huutokauppaan, kun hän näki tiellä kulkevassa reessä tämän ryijyn. Pienen neuvottelun jälkeen hän sai ostettua sen itselleen. Sen jälkeen ryijy oli suvun käytössä seinävaatteena, kunnes se lahjoitettiin museon kokoelmiin.

1820

Ryijy on Lammilta. Se on ostettu vuonna 1936 kaupunginmuseoon, jolloin myyjänä on ollut Heikki Töyrylä. Hänen äitinsä Albertina Haavisto oli saanut ryijyn morsiuslahjaksi omilta vanhemmiltaan.

Ryijyn täyttävät onnea tuovat siiviläpesoset ja sen keskellä on kaksi paria neitoja, jotka kannattelevat maljoja tai tulppaaneja. Pohja on todella tumma lampaanmusta. Ryijyä on korjailtu uudella nukalla.

1785

Ryijyn on tuonut ajuri Selinin vaimo kapiona Sääksmäeltä. Museolle sen lahjoitti hämeenlinnalainen kauppias J.E. Helenius. Ryijy oli Hämeenlinnan kaupunginmuseon ensimmäinen ryijy ja muutenkin ensimmäisiä luetteloituja esineitä.

Se pääsikin heti esille kun museo avautui. Suurimpana kuviona siinä on keskellä tulppaani, barokin vanha aihe. Ylhäällä on kruunu, jonka alla ovat nimikirjaimet IH ja PH. Reunaa kiertää polviraita, johon on upotettu siiviläpesosia. Reunojen polviraitojen pienet pilkut ovat tyyppisiä juuri Hämeenlinnan alueen ryijyille. Komea lintupari muistuttaa gobeliinien kuvioita ja tulppaanin molemmin puolin on kudottu suojaavat ristit.

Ryijy on ehtinyt olla museoesineenä jo 114 vuotta! Sitä ennen se oli varmasti ollut ihailtuna sänkyvaatteena ja seinäkoristeena.

Linna-aiheinen ryijy on kudottu vuonna 1928. Se edustaa tyylipuhtaasti ristipistomaisia seinävaatteiksi kudottuja ryijyjä. Aihe on kuvattu naturalistisesti ja aihe huokuu romantiikkaa.

Juuri näitä aiheita paheksuttiin kansallisromantiikan kannattajien keskuudessa. Mallin ei katsottu olevan enää kansaomainen vaan mauton ja makeileva. Ihmiset kuitenkin halusivat koristaa kotiaan ruusuilla ja joutsenilla. Olihan tämä runsas tyyli tuttu myös 1800-luvun lopun kertaustyylistä porvariston sisutuksista. Ryijyn rakenne poikkeaa vanhoista ryijyistä myös tiheän, lyhyen nukkansa ja nukan poikkeuksellisen suunnan vuoksi.

Ryijyn on kutonut Olga Jääskeläinen Jyväskylän maalaiskunnassa ja sen on kaupunginmuseolle lahjoittanut kassanhoitaja Riitta Huhtala vuonna 1981. Ryijy oli ollut kodin salin seinällä Hämeenlinnassa.

Ryijy on ostettu kaupunginmuseon kokoelmiin vuonna 1937.
Myyjänä on ollut emäntä Edla Kuusela Vanajalta.

Ryijy edustaa hämäläistä tyyliä. Reunassa on voimakkaat polviraidat ja keskustassa tasainen ruudukko. Ryijyn loimi on todennäköisesti hamp-pua.

Ryijy on ostettu Rengon Nummenkylästä. Myyjänä on ollut emäntä E. Peltonen.

Ryijyssä on alueelle ominainen polviraita, joka on hieman epäsäännöllinen. Tasainen ruudukko keskellä antaa sille mattomaisen ulkonäön. Pienet kuviot reunoilla ovat tyyliteltyjä ristejä, jotka ovat muuttuneet kukkamaisiksi kuvioiksi.

Ryijy från Längelmäki,
Pääskylä 1803
Galerie Hörhammar
Katalog No 20

GÖSTA Nordgren
K. H. H. 1420
KUTKA

Ryijy on peräisin filosofian tohtori Ingjald Bäcksbackan (1925–1978) kokoelmasta. Ryijystä on merkintä, että se olisi vaihdettu kaupunginmuseolla olleeseen kynttilänjalkaan vuonna 1967. Bäcksbacka oli perinyt isältään Taidesalongin (perustettu 1915) Bulevardilla Helsingissä.

Ryijyn taakse on ommeltu kaksi kangaslappua. Toisessa kerrotaan ryijyn olevan Längelmäen Pääskylästä vuodelta 1803. Ryijy on ollut todennäköisesti myös esillä Hörhammarin näyttelyssä Helsingissä ja se olisi seikkaillut myös Kotkassa.

1824

Ryijy kuuluu isompaan kokonaisuuteen testamenttilahjoituksena. Kirjailija, runoilija ja yhteiskunnallinen vaikuttaja Larin-Kyösti (oik. Karl Gustaf Larson, 1873–1948) lahjoitti testamentissaan irtaimistonsa kaupunginmuseolle.

Ryijyn tekijästä ei ole tietoa. Valmistuspaikaksi voisi uskoa kuitenkin Hämeenlinnan seudun. Mikäli nimikirjaimet voi tulkita ULST, voisi vuonna 1824 valmistettu ryijy olla myös pojalle tehty. Miten ryijy on kulkeutunut Larin-Kyöstille, sitä emme voi edes arvailla. Hän oli hyvin kotiseuturakas ja ajan henki suosi kansanomaisten tekstiilien käyttöä sisustuksessa, joten ryijy on varmasti kuulunut kirjailijan kodin seinälle.

1822

Kesällä 1943 Muinaistieteellinen toimikunta lähetti kirjeen Hämeenlinnan kaupunginmuseon hoitaja Felix Seppälälle ja vinkkasi hienosta ryijystä, joka oli tullut myyntiin. Kaksoistulppaaniryijy on Hämeenlinnan alueen erikoisuus. Sen kuvioissa vaaseissa seisovat tulppaanit ovat pelkistyneet kukiltaan neliöiksi. Kukkien varret ovat malleina tulleet merkkkausliinoista.

Kahdessa osassa kudotussa ryijyssä on vuosiluku, muttei nimikirjaimia ja sen reunuksessa on erikoisesti kannuksenpyörien väleissä pohjana olevassa lampaanmustassa vaaleaa nukkaa paikka paikoin. Ryijy ostettiin museolle rouva Hausenilta Helsingistä ja se oli kuulunut kuuluisan fennomaanin ja taidekeräilijä professori Eliel Aspelin-Haapkylän (1847–1917) kokoelmaan.

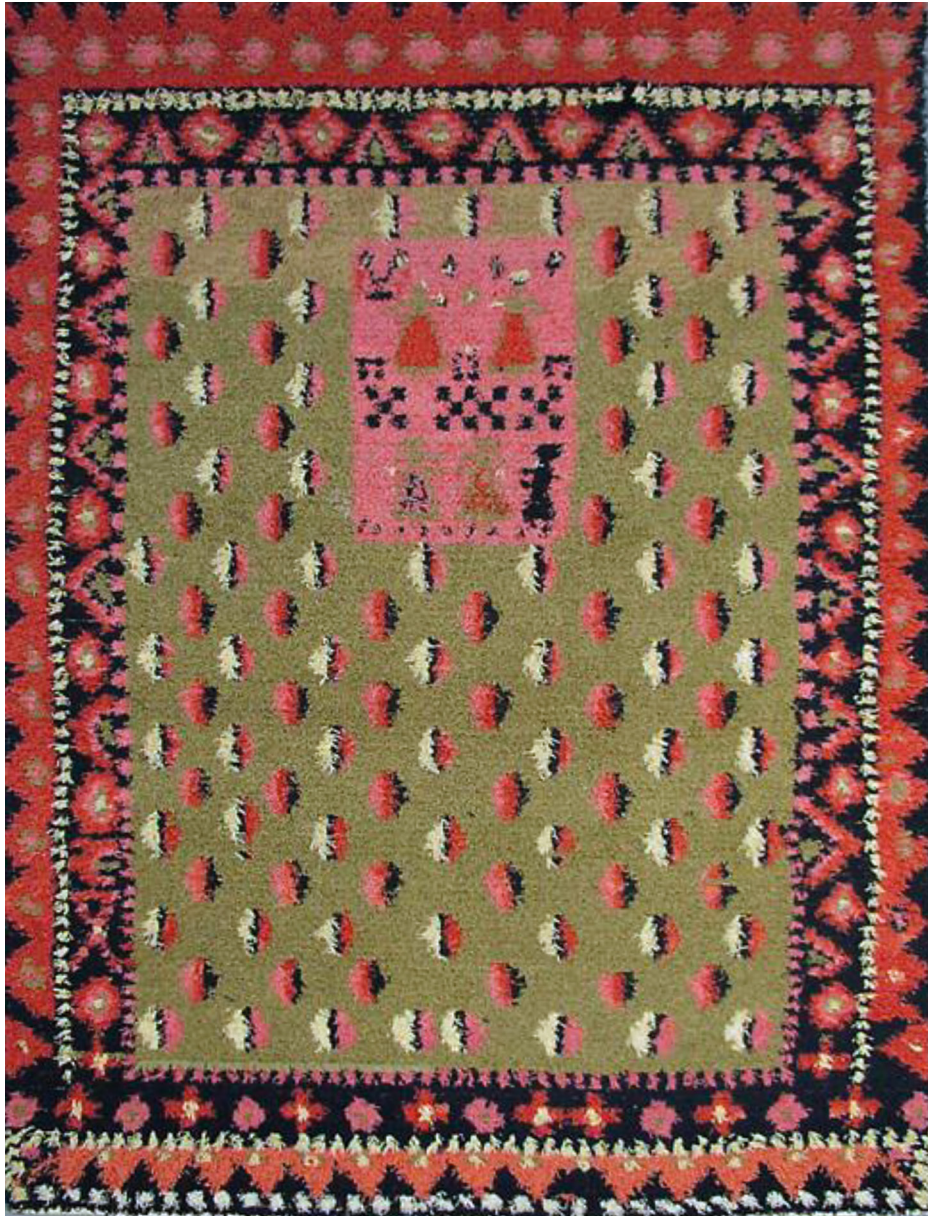

1797

Ryijy on Akaan Mattilasta, Soutulasta. Se on ostettu vuonna 1931. Kansallishenkisellä 1930-luvulla ryijyjä ostettiin peräti 19 kappaletta. Sen on museolle ostanut museonhoitajaksi nimitetty lyseon lehtori ja kansanedustaja Felix Seppälä (1895–1972).

Myyjänä oli Kuurilasta, Kylmäkoskelta opettaja Erkki Korri (1864–1934), joka oli Seppälän tavoin poliittisesti aktiivinen henkilö. Korri myi tekstiilikokonaisuuksia myös Kansallismuseoon.

Ryijyn kuvioissa on suuria barokkihenkisiä herttoja, tulppaaneja ja elämänpuita sekä tiheää ruudukkoa tummalla pohjalla. Ryijyn loimet ovat pellavaa. Ryijyä on konservointu useaan otteeseen.

Kaksipuoleinen ryijy on hankittu Tammelasta, mutta se on kudottu todennäköisesti Urjalassa. Ryijy on ostettu kansallishenkisellä ajalla vuonna 1931. 1930-luvulla ryijyjä ostettiin peräti 19 kappaletta.

Museonhoitajaksi nimitetty lyseon lehtori ja kansanedustaja Felix Seppälä (1895–1972) tunnettiin perinteisenä konservatiivina ja kansallisen kokoomuksen kannattajana. Myyjänä oli Kuurilasta, Kylmäkoskelta opettaja Erkki Korri (1864–1934), joka oli Seppälän tavoin poliittisesti aktiivinen henkilö. Korri myi tekstiilikokonaisuuksia myös Kansallismuseoon.

Ryijyn kuviointi on sekoitus figuratiivista ja geometristä koristelua. Pohja on täytetty kirjavilla vinoneliöillä, mutta keskellä on neliö, jossa ylhäällä on kaksi neitoa ja alhaalla kaksi. Alapuolella olevat hahmot kurottavat toisiinsa ja heidän vierellään on hahmo, joka olisi helppo tulkita papiksi, jopa liperi on kudottu kaulaan.

Ryijy on tullut testamenttilahjoituksena kaupunginmuseolle neiti Aina Churbergiltä vuonna 1933.

Ryijyn värit ovat kirkkaat ja työn jälki niin tasaista, että voi epäillä sitä ammattikutojan tekemäksi. Sen keskustan täyttävät polviraidat. 1800-luvun puoleen väliin mennessä ryijyjen merkitys vihkirijjinä väheni eikä niihin ollut enää tärkeää kutoa vuotta tai omistajansa nimi-kirjaimia.

Ryijyn loimi on tutkittu ja sen todettiin olevan pellavaa. Kuteet ja nukkalangat ovat villaa.

Ryijyn on kutonut kiertävä ammattikutoja. Vuotta ei tiedetä, mutta malli on kustavilaishenkinen ja luultavasti lyhytnukkainen ryijy on 1800-luvun alusta.

Ryijyä on käytetty Kataloisten kylässä Äijälän talossa. Sieltä Einari Alastalo toi sen mukanaan kotivälynä avioituessaan Laina Mikkolan kanssa vuonna 1922.

Ryijyssä on poikkeuksellisen voimakas sahakuvio. Väreinä on käytetty vain keltaista, mustaa ja punaista.

Ryijy ristikkokuvioineen edustaa tyylipuhdasta geometrasta koriste-
lua. Siitä puuttuvat täysin kirjaimet, numerot ja koristeaiheet. Esine on
tullut lahjoituksena museon alkuaikoina vuonna 1914. Lahjoittaja on
rouva F. Renvall. Tekopaikkaa tai aikaa ei tiedetä tarkkaan.

Ryijy oli mukana näyttelyssä vuonna 1965 Hämeenlinnan ystävyys-
kaupungissa Weimarissa, Saksassa.

1825

Hieno tulppaaniaiheinen ryijy on ostettu kauppias Uuno Luopalta litalasta vuonna 1935.

Se on alun perin Vesilahdelta. Vuosiluku ja nimikirjaimet ovat kaikki rivissä: W1823MMT. 1930-luvun jälkeen yleinen kiinnostus ryijyihin laimeni, mielenkiinto siirtyi muihin esineisiin ja museon tilat alkoivat täyttyä tilaa vievistä ryijyistä. Ryijyn loimilangat on tutkittu ja ne ovat hampua, jota viljeltiin yleisesti Hämeessä 1700-luvulta asti.

Ryijy on ostettu kokoelmiin vuonna 1939 Lammin Vaakkojasta. Myyjänä on ollut neiti Salli Lehtinen. Ryijystä tiedetään, että se on ollut morsiusryijy. Sen kuviot tukevat tietoa. Keskelle on kudottu toisiaan kädestä kiinni pitävä pariskunta.

Muita morsiusryijyn piirteitä kuten nimikirjaimia siitä ei löydy, vaan kuviot ovat lähinnä siksakkia, vinoneliöitä ja rasteja. Värit ovat huomattavan kirkkaat. Nukkalangat ovat kiiltovillaa, joka on löyhäkierteisenä avautunut pehmeäksi nukaksi.

1846

Ryijyn on ostanut lehtori Theodor Böök vuonna 1915 uuteen hoitamaansa museoon. Ryijyn on kutonut 9.1.1825 Törmäjärven torppaan syntynyt Haka-Kaisa eli Kaisa Juhontytär (Boman).

Haka-Kaisa työskenteli piikana Hattulan isommissa taloissa 1840-luvulla. Vuonna 1847 hänet vihittiin Nihattulan Jakkolan talollisen pojan kanssa. Ryijy on todennäköisesti kudottu hänen kappioikseen vuonna 1846.

Ryijyssä on 1800-luvun muodin mukainen leveä polvireunus. Sen keskustan pienikuvioinen koristelu lampaanmustalla pohjalla on malliltaan hyvin samankaltainen kuin itämaiset matot, joita tuohon aikaan oli muodikasta hankkia porvariskotien saleihin.

Ryjy on peräisin Tammelasta, mutta se on alunperin ostettu Ruokojoen huutokaupasta, joka pidettiin vuonna 1939 Rengossa.

Koristelu on vinoneliötä, joka on ryijyjen vanhinta kuviontia. Vanhimmat linnaryijyjen kuviot olivat juuri ristikkoo ja vinoneliötä. Reunustaa kiertävät tasavartiset, pienet ristit. Ristit ovat hämäläisille ryijyille tyyppillistä kuviointia.

Ryijy on ostettu vuonna 1936 Karoliina Nyman-Uotilan huutokaupasta, joka pidettiin Rengossa.

Ryijy on kudottu Hauholla 1800-luvun alussa ja siinä on Hämeenlinnan seudulle tyypillinen pilkullinen polviraitareunus. Pilkut jatkuvat tässä ryijyssä myös koko keskustan alueelle. Alareunan tummien kolmioiden keskellä on reiän paikkaus, jossa on sinistä nukkaa.

1825

Tyylipuhdas kannuksenpyöräryijy on alun perin kuulunut säveltäjä ja professori Robert Kajanukselle (1856–1933). Sen taakse kirjaillussa tekstissä mainitaan sen olevan ”Yleisten laulujuhlien lahja Kajanukselle vuonna 1931. Kansanvalistusseuran järjestämät laulu- ja soittojuhlat pidettiin vuonna 1930 Helsingissä ja ne olivat viimeiset varsinaiset laulujuhlat.

Samana vuonna Sibeliuksen musiikkia levytettiin Lontoossa. Kajanus, joka oli Sibeliuksen ystävä ja tukija, johti Lontoon sinfoniaorkesteria.

Ryijy on kudottu Längelmäellä ja se on ostettu kaupunginmuseon kokoelmiin vuonna 1952.

*RARA
natura*

museo
SKOGSTER

Wetterhoff